

KATARIINA HEIKKILÄ

Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Maaseudun tulevaisuuden rakentaminen tulevaisuusverstaassa

Uusimman maaseutupoliittisen toimenpideohjelman keskeisiin tavoitteisiin kuuluu vahvistaa maaseudun ja alueellisen kehittämisen edellytyksiä (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2012). Tähän liittyen ohjelman pyrkimyksenä on edistää kansalaistoiminnan roolia kaikilla yhteiskunnan toiminnan tasoilla. Kansalaisten rohkaiseminen mukaan paikalliseen kehittämistyöhön edistää asukkaiden mahdollisuutta olla mukana oman asuinalueensa hyvinvoinnin ja tulevaisuuden luomisessa. Eräs tapa nostaa esiin kansalaisten ajatuksia tulevaisuuteen liittyen on tulevaisuusverstastyöskentely, josta on olemassa monia sovelluksia. Tässä artikkelissa esitellään tulevaisuusajattelua ja verstastyöskentelyä Lepaalla 16.6.2010 pidetyn tulevaisuustyöpajan pohjalta ja sen ohella otetaan esimerkkejä muista maaseudun kehittämishankkeissa toteutetuista verstaasprosesseista soveltuvien osien. Tekstissä käytetään tulevaisuusverstaas ja tulevaisuustyöpaja nimikkeitä synonyymeinä.

Tulevaisuusverstaas työskentelymenetelmä

Tulevaisuudentutkimus on tiedonala, joka tutkii vaihtoehtoisia tulevaisuuksia – mahdollisia, todennäköisiä, toivottavia ja vältettäviä – pyrkimyksenään rohkaista yksilöitä ja yhteisöjä tavoittelemaan tulevaisuutta, jota he pitävät omien arvojen

sa ja toiveidensa perusteella itselleen toivottavana (esim. Bell 1997). Tulevaisuusorientoituneessa ajattelussa suhde päätöksentekoon on aktiivinen. Tulevaisuutta ei voi ennustaa, mutta tulevaisuus ei myöskään ole ennaltamäärätty vaan vaikuttamme tulevaisuuteen nykyhetken valinnoillamme (esim. Amara 1981; Slaughter 1996).

Tulevaisuudentutkimusta voi luonnehtia myös niin, että se on merkitysten antamista eri tieteenalojen tuottamille tuloksille, jolloin se toimii eräänlaisena nykyisyyttä tulevaisuuden mahdollisuuksien kannalta monitieteisesti syntetisoivana metatutkimusalueena (Mannermaa 1993: 26; Slaughter 1996: 95). Tämän kaltaisen määrittelyn mielekkäisyys nousee esiin, kun tarkastellaan, miten monien eri muutosvoimien vaikutuskentässä yksilöt ja yhteisöt joutuvat toimimaan miettiessään tulevaisuuteen suuntautuvia toimintastrategioita. Tulevaisuudentutkimus ei edistä mitään tiettyä käsitystä tulevaisuudesta vaan pyrkii lisäämään ymmärrystä ihmisten mielissä olevien tulevaisuudenkuvien¹ juurista ja seurauksista. Erilaisten tulevaisuudenkuvien tunnistamisen kautta etsitään

¹ Suomen kielessä on mahdollista erottaa käsitteet tulevaisuudenkuva ja tulevaisuuskuva. Tulevaisuudenkuva on tulevaisuuden tilaa koskeva näkemys, joka muodostuu nykyhetkeä ja mennyttä koskevasta ymmärryksestä, tiedoista ja tulkinnoista, havainnoista, uskomuksista, odotuksista, arvoista ja toiveista sekä peloista. Se on usein tiedostamaton. Tulevaisuuskuva taas on tietoisesti rakennettu kuva jostain tietystä tulevaisuudentilasta. Sitä käytetään usein erilaisten skenarointi- ja tulevaisuusverstaasprosessien työskentelyn osana. Käytännössä käsitteitä näkee käytettävän sekaisin molemmissa merkityksissä. Englanninkielessä on käytössä termi image(s) of future.

vastauksia muun muassa siihen, miksi ihmisillä on tietynlaisia käsityksiä tulevaisuudesta, kuinka erilaiset tulevaisuudenkuvat johtavat toimintaan tai toimimatta jättämiseen nykyhetkessä ja miten nämä toimet tai toimettomuus luovat itsessään tiettyjä tulevaisuuden aspekteja (Bell 1997; Dator 1998; Rubin 2000).

Tulevaisuudenkuvat selittävät osaltaan ihmisten nykyistä käytöstä: ihmiset joko yrittävät sopeutua siihen, mitä arvioivat olevan tulossa tai pyrkivät aktiivisesti toimimaan haluamansa tulevaisuuden hyväksi. Koska nykyinen käytös osittain tuottaa tulossa olevan tulevaisuuden, tulevaisuudenkuvat voidaan nähdä yhtenä selittävänä tekijänä nykyisyydeksi muuttuvalle tulevaisuudelle. (Bell 1997.) Tulevaisuudenkuvissa on eroja paitsi yksilöiden myös kulttuurien välillä ja eroja löytyy myös siinä, millaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja ihmiset ja yhteisöt eri puolilla maailmaa näkevät vältettävänä tai toivottavina (Dator 1998; MacDonald 2012).

Tulevaisuudenkuvien työstäminen ryhmien kanssa on hedelmällinen työskentelytapa, joka tarjoaa mahdollisuuden testata de Jouvenelin ajatusta siitä, että se, mitä haluat, alkaa muokata käytöstäsi – kuva edeltää toimintaa. Paras tapa ennakoita tulevaisuutta on Inayatullahin mukaan luoda eli visioita se. (de Jouvenel 1967: 28; Inayatullah 2007: 39.) Tulevaisuudenkuvat eivät yksin riitä vaan tarvitaan liikkeellelähtö ja tietois-ta toimintaa halutun tulevaisuuden saavuttamiseksi. Toiminta ei riipu vain yksilön tai laajemman yhteisön tahdosta vaan myös kaikista elinympäristön tekijöistä, joihin yksilöllä voi olla vähän tai ei lainkaan kontrollia. Nämä tekijät tulee tunnistaa ja suhde niihin ratkaista, jotta tavoiteltavaa tulevaisuudentilaa kohti voidaan rakentaa uskottava reitti. Tätä interaktiivista suhdetta subjektiivisten ja objektiivisten tekijöiden välillä on joskus kuvattu ikään kuin muutosten laineilla surffaamiseksi (Dator 1998: 303). Parhaillaan huomiota vaativia muutosvoimia ja megatrendejä ovat esimerkiksi demografiset muutokset, globaali ympäristön ja ilmastomuutos sekä kaikkialle yhteiskuntaan ulottuva digitalisaatio.

Tulevaisuusverstas on alun perin saksalaissyntyisen tulevaisuudentutkija Robert Jungkin kehittämä työskentelymenetelmä. Jungkin mukaan tu-

levaisuusverstas voi olla ”foorumi, jossa kansalaiset yhteisesti pyrkivät luonnostelevaan toivottavia ja mahdollisia – joskin toistaiseksi myös mahdottomia – tulevaisuuksia sekä selvittämään keinoja näiden luonnosten toteuttamiseksi.” (Jungk & Müllert 1987: 13.) Nurmela luonnehtii tulevaisuusverstaata empatian ja mielikuvituksen foorumiksi, heikkojen signaalien etsintäpaikaksi ja tavallisen ihmisen tulevaisuusmetodiksi, jonka avulla voi tehdä myös sosiaalisia keksintöjä (Nurmela 2013: 214).

Jungkilainen tulevaisuusverstas koostuu viidestä vaiheesta, joita ovat verstaan valmistelu, kri-tisointi- tai ongelmavaihe, mielikuvitusvaihe, todellistamisvaihe ja jälkitoimenpiteet (Jungk & Müllert 1987). Perinteisestä jungkilaisesta tulevaisuusverstaasta on ajan kuluessa kehitetty lukuisia erilaisia sovelluksia, joita käytetään erityisesti Saksassa ja Pohjoismaissa (esim. Jarva 1994; Laakso 2009; Vidal 2009; Hietanen 2012; Hei-nonen & Ruotsalainen 2013). Monissa tulevaisuusverstaan sovelluksissa korostetaan nykyään verstaan vetäjän, niin sanotun fasilitaattorin tai moderaattorin, merkitystä. Moderaattori voi työstää tietoa jo etukäteen ryhmätyöskentelyn pohjaksi ja myös saadun aineiston tulkinnaassa hänen roolinsa voi olla keskeinen (esim. Laakso 2009; Vidal 2009; Hietanen ym. 2012). Vuodesta 1987 Euroopan saksankielisellä alueella on järjestetty vuosittain tapaaminen tulevaisuusverstaasmenetelmästä ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneille. Tapahtuma kokoaa yhteen eri ammateissa toimivia ihmisiä, jotka hyödyntävät vaihtelevassa määrin verstaasmenetelmää omassa työssään tai yhdistystoiminnassa ja ovat kiinnostuneita menetelmän kehittämisestä ja siihen liittyvistä käytännön kokeiluista. Vuoden 2013 tapaaminen järjestettiin Saltzburgissa Robert Jungkin syntymän 100-vuotispäivän kunniaksi (Zukunftswerkstatt 2013).

Tulevaisuusverstasyöskentelyä käytetään monen tyyppisten tutkimus- ja kehittämisprosessien osana (esim. Hicks 1998; Kiimamaa 2003; Vidal 2009). Esimerkiksi maaseudun uuden ohjelmakauden valmistelussa hyödynnetään parhaillaan vuonna 2012 useiden eri tahojen yhteistyössä järjestämien 15 tulevaisuustyöpajan tuloksia (Maaseutuverkosto, Jäljet tulevaisuu-

teen). Varsinais-Suomessa tulevaisuusverstasmenetelmää hyödyntämällä laadittiin alueen kunnille 15 kulttuuristrategiaa (Helander ym. 2005; Laakso 2009).

Jungkin mukaan toiveiden konkretisointi on välttämätön edellytys sille, että muutokset kansalaisten arvoissa alkavat käytännössä vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen (Jungk & Müllert 1987: 21). Jungkille odotusten ja toiveiden välillä vallitsee ero ja jännite: odotukset perustuvat enemmän arvioon, mihin tulevaisuus on menossa ja toiveet siihen, millaista tulevaisuutta toivoo itselleen ja läheisilleen (Jungk & Müllert 1987: 17). Tämän jännitteen tiedostaminen ja asioiden aktiivinen työstäminen on oikeastaan yhä tulevaisuusverstasajattelun ydin ja kulmakivi. Tulevaisuusverstasajattelun tavoitteena on haastaa osallistujat tiedostamaan omia tulevaisuutta koskevia käsityksiään ja irrottautua niistä pohtimaan vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja sitä kautta aktivoimaan tämän päivän valintoja ja toimintaa tavalla, joka edistää hyvän tulevaisuuden rakentamista. Tulevaisuusverstas on myös hyvä työskentelytapa ilmiöiden tunnistamiseen silloin, kun halutaan nopeasti päästä käsiksi keskeisiin ideoihin ja aihealueisiin, joita voidaan sitten syventää muilla menetelmillä, esimerkiksi strategisen suunnittelun puolella (Mannermaa 1999).

Puhumalla tulevaisuuden rakentamisesta ja tekemisestä korostetaan tulevaisuuteen suuntautuvan ajattelun toiminnallista luonnetta. Kun on yhdessä työstyetty, millainen tulevaisuus on toivottava ja tavoiteltava, seuraava vaihe on miettiä, millaisin askelin kyseistä tulevaisuuden tilaa on mahdollista lähteä tavoittelemaan. Tulevaisuuskuvien ja niitä toiminnallistavien skenaarioiden pohjalta voidaan edetä visioon. Visio on lauseen muodossa ilmaistu tavoite tulevaisuudessa vallitsevasta asiain-tilasta. Vision on oltava yhteydessä nykyhetkeen siten, että tämän päivän toimenpiteet heijastavat visiota ja sovittujen indikaattorien avulla on mahdollista seurata vision toteuttamisen etenemistä ja onnistumista. (Inayatullah 2008: 6.)

Maaseudun hyvät tulevaisuudet?

Hämeen ammattikorkeakoulun Biotalous- ja tutkimuskeskus ja Maaseudun kehittämisen koulutusohjelma järjestivät yliopettaja Antti Peltolan johdolla kesäkuussa 2010 Lepaalla tulevaisuustyöpajan otsikolla Hämeen maaseudun hyvät tulevaisuudet. Kaikille avoimen tilaisuuden tavoitteena oli koota kesäisenä päivänä paikallisia ihmisiä yhteen keskustelemaan siitä, millainen olisi toivottava kuva hämäläisen maaseudun tulevaisuudesta. Tilaisuus oli luonteeltaan avoin ja vapaa- muotoinen myös siinä mielessä, että se ei ollut minkään hankkeen osa vaan oma erillinen tapahtumansa. Tuloksena syntynyt materiaali talletettiin verkkoon kaikkien osallistujien vapaasti hyödynnettäväksi ja edelleen kehitettäväksi. Tapahtuma oli otsikoitu tietoisesti myönteisesti, koska maaseudun tulevaisuuden ylle kiertyy usein puheissa erilaisia uhkakuvia ja nyt haluttiin lähteä liikkeelle mahdollisuuksien näkökulmasta.

Tulevaisuusverstaassa oli järjestäjät mukaan lukien osallistujia noin kaksikymmentä ja he edustivat muun muassa kuntasektoria, kylätoimintaa, tutkimus- ja kehittämisspektoria sekä toimintaryhmiä. Päivä alkoi professori Sirpa Kurpan alustuksella aiheesta globaalin biopolitiikan heijastukset maaseudulle. Alustus nosti esille erilaisia muutosvoimia ja haasteita, mutta myös mahdollisuuksia, joita globaali biopolitiikka synnyttää maaseutualueille. Tämän artikkelin kirjoittajan vetämää työpajaosuutta edelsi lyhyt johdatus tulevaisuusajatteluun ja ohjeistus työskentelyyn. Osallistujat jakautuivat neljään ryhmään ja ensimmäisessä vaiheessa tehtävänä oli keskustella, mitä hämäläinen maaseutu voisi olla vuonna 2050. Ryhmät pohtivat, mihin suuntaan eri osa-alueet, kuten asuminen, ympäristö, elinkeinot, liikenne, verkostot jne. kehittyvät ja miten ne vaikuttavat toisiinsa lähitulevaisuudessa ja pitemmällä aikavälillä. Samalla ideoitiin uusia tulossa olevia ilmiöitä ja keksintöjä sekä kartoitettiin yllättäviä muutoksia ja niiden vaikutusta maaseudun tulevaisuuteen. Tätä varten esiteltiin käsitteet ”villit kortit” ja ”mustat joutsenet”. Ne viittaavat yllättäviin, epätodennäköisiin ja ennalta arvaamattomiin yksittäisiin tapahtumiin, jotka tapahtuessaan muut-

tavat kehityksen suuntaa merkittäväällä tavalla (esim. Taleb 2007; Dubois ja Smith 2010; Heino ja Ruotsalainen 2013). Aihealueet, jotka puuttivat ryhmässä, kirjattiin työskentelyn kuluessa paperille. Niistä kukin ryhmä valitsi äänestämällä toiseen vaiheeseen yhdestä kahteen teemaa. Näitä teemoja kehitettiin eteenpäin ideoimalla, mitä niiden toteutuminen tulevaisuudessa vaatisi käytännössä ja mitkä asiat voisivat joko estää kehitystä tai toimia vauhdittajina. Työskentelyilma- piiri oli myönteinen ja purkutilanteessa ryhmä- töiden tulokset herättivät yhteistä keskustelua vielä kellon lähetessä neljää iltapäivällä.

Ryhmiä tuottamien tulevaisuuskuvien ja ideoiden voi sanoa tiivistyvän toiminnallisen kylän ajatuksen ympärille. Maaseudulla asuminen ja eläminen ovat tulevaisuuskuvissa kyenneet säilyttämään itsenäisen ja omaehtoisen luonteen samalla kun maaseudulla tuotettaville palveluille ja tuotteille on kysyntää laajemmalti. Myönteisen kehityksen on mahdollistanut omien vahvuuksien tunnistaminen ja soveltaminen käytäntöön elinkeino- elämässä ja kyky ottaa uudet tulijat mukaan toimintaan. Seuraavassa tarkastellaan tulevaisuus- kuvia kolmesta näkökulmasta hieman lähemmin.

Aktiivista asumista

Tulevaisuuteen liittyvät toiveet ja pelot lähtevät liikkeelle yleensä inhimillisistä perustarpeista. Verstaassa työskentelyyn osallistuvat tuovat kukin keskusteluun mukanaan omat käsityksensä ja siltä pohjalta ryhmäläiset tulkitsevat nykyhetkeä ja miettivät tulevaa. Taustalla vaikuttavat menneet kokemukset, uskomukset ja arvot. Tulevaisuutta visioitaessa suurin haaste onkin kyetä ulottamaan ajattelu tarpeeksi kauas nykyhetkestä ja näkemään tulevaisuudessa mahdollisimman erilaisia vaihto- ehtoja nykyisyyttä uusintavan vaihtoehdon rinnal- la. Lepaan verstaan työskentelyn aikajänne oli ase- tettu aina vuoteen 2050, mutta käytännössä työ- kentelyn aikajänne ulottui noin 20 vuoden päähän – aikaan jolloin verstaan osallistujat ovat itse lähes- tymässä eläkeikää ja tulevaisuuden tapahtumat ovat vielä kuviteltavissa osaksi omaa elämänsäkaarta.

Jokaisessa ryhmässä otettiin jollain tavalla esille ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyy-

den merkitys ja rooli yhtenä keskeisenä tulevaisuu- den hämäläistä maaseutua kuvaavana seikkana.

Yksi ryhmä kehitti ajatuksiaan vauhdikkaasti ensin radi- kaaliin suuntaan. Heidän lähtökohtanaan olivat tilasto- en- nusteet, joiden mukaan vuonna 2080 maakunnan keskimää- räin ruokakuntakoko olisi yksi. Huumorilla höystetyn ajatusleikin mukaan ruokakuntien koon tulevaisuudessa jatkuvasti pienentyessä eläinten merkitys kasvaa ja lopulta ne ottavat vallan hieman Orwellin Eläinten vallankumouk- sen tyyliin. Taustalla oli vakavaa keskustelua siitä, millaises- sa ympäristössä osallistujat halusivat maaseudulla tulevai- suudessa elää. Työskentelyn tuloksena syntyi konsepti: hyvinvointia, kestävyyttä ja yhteisöllisyyttä tarjoava hämä- läinen kylä, jota kuvattiin sanalla loppusijoitusyhteisö. Ni- mensä mukaisesti siellä tarjotaan hyvän elämän edellytyk- set aina elämän viime metreille asti ja erityistä huomiota kiinnitetään siihen, mitä asukkaat toivovat hyvältä kuole- malta. Tämä on yksi kylän vetovoimatekijä. Kylään voi kui- tenkin tulla asumaan missä elämänvaiheessa tahansa ja kyl- än palvelut tarjoavat virikkeitä kaikenikäisille. Kylässä tuotetaan palveluja myös ulkopuolisille ja kysyntää riittää. Ryhmäläisten sanoin kylässä on tarjolla sielun energiaa eikä lainsäädäntö tulevaisuudessa tasapäistä ja rajaa erilaisia elämäntapoja. Loppusijoitusyhteisön syntyä ja onnistumista vauhdittaa itsekyyden ja yhteisöllisyyden oikeanlainen yh- distelmä. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Hyvän hoivan tarjoaminen on nostettu esiin maaseudun mahdollisuutena myös muissa versa- taissa. Esimerkiksi keväällä 2008 Loimaalla jär- jestetyssä verstaassa pohdittiin, miten vanhusten hoiva ja huolenpito 15–20 vuoden aikajänneellä mahdollisesti seudulla järjestetään (Heikkilä & Kirveenummi 2009). Verstaassa syntyi slogan ”Loimaa ’lataa’ ainakin Varsinais-Suomen van- hukset viihtyisässä miljöössä”. Tulevaisuuskuvaan sisältyi ajatus, että nimenomaan maaseutuympä- ristö yhdistettynä yhteisöllisyyteen on se resurssi, jolla seutukunnan hoivayritykset tulevaisuudessa erottautuvat muista toimijoista. Mahdollisena pidettiin sitäkin, että toiminta houkuttelee asiak- kaita koko Suomen alueelta. Samaan suuntaan, mutta astetta radikaalimmin kulki osallistujien ajatus Varsinais-Suomen ruokaketjun kehittä- mishankkeen (VARRU) järjestämässä radikaalit tulevaisuudet -työpajassa syksyllä 2012 (Hieta- nen ym. 2012). Loimaantumiseksi kutsutun

konseptin alle sisällytettiin tulevaisuudessa kuu-
luvaksi niin itsensä kierrätys atomitasolla, elinsiir-
tobisnes kuin hemmotteluvanhainkodit ja niin
kutsuttu viimeinen matka eli Eutanasiaomat.

Muutosvoimat, jotka tällä hetkellä vahvistavat
asutuksen keskittymistä kaupunkeihin ja eteläi-
seen Suomeen, pyrittiin Lepaan ryhmissä jossain
määrin haastamaan ja miettimään, millä edelly-
tyksin asiat voisivat kehittyä lähitulevaisuudessa
toisin. Kansalaisten halu saada itse päättää omista
asumisvalinnoistaan voi kääntyä maaseudun
eduksi. Lisäksi maaseudun monikulttuuristumi-
nen erilaisia etnisiä ja uskonnollisia taustoja edus-
tavien uusien asukkaiden myötä nähtiin realistise-
na kehityksenä.

Kansallisella tasolla syntyy kaupunkilähtöinen vastarintaliike
asutuksen keskittämistä vastaan ja se johtaa maaseudun uu-
teen rakentamiseen ja uuteen kylätoimintaan (Verstaspäivän
muistiinpanot).

Joustavat elinkeinot

Asumiseen liittyvät läheisesti elinkeinot, jotka
mahdollistavat toivotun asumismuodon ja elämän-
tavan. Useammassa ryhmässä päädyttiin siihen nä-
kemykseen, että tulevaisuuden hämäläisellä maa-
seudulla kylärakenne ja eri elinkeinot ovat tiiviissä
vuorovaikutuksessa keskenään ja mahdollistavat
toinen toisensa synnyttämällä uudenlaisia yhdistel-
miä. Nykyinen julkisten palvelujen supistamiske-
hitys nähtiin muutosvoimana, johon reagointi syn-
nyttää tulevaisuudessa vallitsevan yhteisöllisesti
tuotettujen palvelujen runsauden.

Hämäläiseksi paratiisiksi nimesi yksi ryhmä tulevaisuusku-
van, jonka keskeinen piirre oli uusomavaraisuus. Käytännös-
sä tämä tarkoitti mm. sitä, että luomu- ja lähiruuan tuotanto
ovat integroituneet, alueet ovat energiatuotannollisesti
omavaraisia ja kykenevät sen lisäksi tuottamaan energiaa
valtakunnan verkkoon, tuotantoketjut ovat läpinäkyviä ja
tasapainoisia. Oma tiedon ja tuotteiden logistiikka ja tuo-
tantoyksiköiden integrointi mahdollistavat kehityksen. Pal-
veluja tarjotaan niin alueen asukkaille kuin kuluttajille kau-
pungeissa. Erilaiset osuuskunnat kukoistavat. (Verstaspäivän
muistiinpanot.)

Tämän hetkiset työelämän vaatimukset ja yleinen

kiireen tuntu yhteiskunnassa heijastuvat suoraan
tulevaisuuteen suunnatuissa työratkaisuissa. Uusia
ammatteja ryhmissä ei esitelty, mutta korostettiin
uusien palvelumuotojen esiinnostusta ja toimivaa
työnjakoa. Yhteisöllisesti toimivissa kylissä on esi-
merkiksi tarjolla niin sanottuja ”duunien vaihto-
viikkoja”, jotka tarjoavat vaihtelua arkeen.

Teemakylä oli yhden ryhmän konsepti maaseudun hyvän
tulevaisuuden rakentamisessa. Kunkin kylän teema nousee
sen omista vahvuuksista, joku kylä painottaa isoja tapahtu-
mia, toinen hyvää perheasumista tai vaikka hevostaloutta.
Kylällä on ammattimainen kyläpäällikkö, jonka johdolla laa-
ditaan kylän bisnesplan, taloussuunnitelma. Kylän historia
on heitetty hetkeksi sivuun ja mietitty, miksi juuri meidän
seudun tulee voida toimia myös tulevaisuudessa ja miksi
sinne kannattaa sijoittaa resursseja. Kylissä, joissa tämä on
onnistuneesti ratkaistu, on ohessa onnistuttu säilyttämään
paikan historiallisia arvoja. Uudet tulijat ovat tärkeä tekijä ja
teemakylissä heihin suhtaudutaan myönteisesti. (Verstas-
päivän muistiinpanot.)

Erilaiset palvelut ja niiden onnistunut muotoilu
ja tarjonta asiakkaille muodostavat ryhmien näke-
myksen mukaan maaseudun elinkeinotoiminnan
ytimen.

Luonnonvarat energianlähteenä

Energian riittävyys tulevaisuudessa oli kolmas
laajempi aihepiiri, johon ryhmät kiinnittivät huo-
miota. Energian saatavuus myönnettiin haasteeksi,
mutta vielä enemmän energiatuotannossa nähtiin
potentiaalia tuottaa kestävää hyvinvointia ja
edistää hämäläisen maaseudun työllisyyttä tule-
vaisuudessa. Ryhmät pysyttyivät alueen luon-
nonvaroista ja resursseista keskustellessaan lähin-
nä niissä teemoissa, jotka ovat tällä hetkellä yh-
teiskunnassa vilkkaan keskustelun kohteena,
kuten erilaiset bioenergian tuotantoon liittyvät
raaka-aineet ja järjestelmät. Uusia mullistavia
avauksia ei keksitty.

Yhdessä ryhmässä kehitettiin tulevaisuuskuva, jossa hämäläi-
sellä maaseudulla uusiutuvat luonnonvarat ovat korvanneet
öljyn energiantuotannossa. Jäte ja erilaiset biomassat kyetään
hyödyntämään maksimaalisesti ja näin on saavutettu suuri
energiatehokkuus. Maatilat ovat eriytyneet yhä enemmän

koon mukaan: pienet harrastustilat ja entistä suuremmat maatilat lisääntyvät. Koosta riippumatta maatilat toteuttavat suljetun kierron järjestelmää. Onnistuneen korvaavan energiatuotannon taustalla ovat alueen hyvä sijainti ja runsaat luonnonvarat. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Jätteiden hyödyntäminen energian tuottamisessa sekä suljettuihin kiertoihin liittyvät teknologiset innovaatiot ovat osa globaalia kestävän kehityksen trendiä. Ne puhuttavat tänä päivänä niin maaseudun kuin kaupunkien asukkaita ja synnyttävät erilaista tulevaisuusorientoitunutta hanketoimintaa (esim. Hietanen 2012; Energiakylä 2013). Ryhmien tulevaisuuskuviissa kokeiluvaihe on takana ja kestävän kehityksen mukaiset teknologiset sovellukset ovat osa maaseudun asukkaiden toimivaa arkea.

Sama ryhmä nosti alueen sijainnin myös muutoin sen suurimaksi vahvuudeksi. He visioivat tulevaisuuskuvaan, jossa paikallistalousalueet muodostuvat seudun kokoisista kunnista. Tähän malliin on ryhmän mukaan johtanut asutuksen keskittyminen yhä enemmän Etelä-Suomeen ja Häme hyötyy metropolialueen läheisyydestä. (Verstaspäivän muistiinpanot.)

Tulevaisuuden tarkastelu tietyn maantieteellisen sijainnin mukaan ankkuroi tulevaisuuden konkreettisesti johonkin paikkaan. Hämeen liiton toimeksiannosta toteutettiin vuonna 2009 tulevaisuustyöpajatyöskentely, jossa alueen toimijat hahmottivat vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia maakunnan oman suunnittelutyön tueksi. Työskentelystä laaditussa raportissa käy kiinnostavalla tavalla ilmi, miten oman alueen sijainti voidaan nähdä näkökulmasta riippuen sekä vahvuutena että heikkoutena. (Heinonen 2009: 17.) Keskenään ristiriitaiset tulkinnat tulevaisuudesta kertovat tulevaisuusajattelun merkityksestä. Erilaisten vaihtoehtojen esille tuominen mahdollistaa aiheen työstämisen edelleen: mikä on se suunta, mitä päätetään tavoitella ja miten sinne pyritään. Masinin (1993: 6–9) mukaan jatkuva jännite tiedon ja toiveiden ja pelkojen välillä on tulevaisuusajatteluun väistämättömästi kuuluva piirre.

Lepaan ryhmissä keskusteltiin jonkin verran epäjatkuvuuksista, murroksista ja yllättävistä tekijöistä. Yllättäviksi tapahtumiksi nostettiin muun muassa jostain odottamattomasta syystä

alkavat kansainvaellukset ja tietoverkon lamaan-tuminen. Länsimaisessa ajattelussa tulevaisuus nähdään useimmiten lineaarisena jatkumona nykyhetkestä eteenpäin (esim. Kamppinen 2001). Mahdollisten epäjatkuvuuskohtien ennakoiminen ei ole helppoa ja oletus asioiden jatkumisesta nykyisen mallin mukaan (ns. business as usual -ajattelu) on tyypillistä. Toisaalta murroskohtien ja epäjatkuvuuksien havainnointi ei riitä vaan pitäisi nähdä vielä niidenkin yli. Parhaillaan käynnissä olevan kuntarakenneuudistuksen voi nähdä murroskohtana, joka vaatii kykyä ulottaa ajattelu tämän vaiheen yli ja miettii vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, joissa rakenneuudistus on eri tavoin ratkaistu. Kuntarakenneuudistusteema tuo esiin sen tulevaisuuteen liittyvän seikan, että asiat tapahtuvat erilaisilla nopeuksilla. Samalla kun toisaalta vaikuttaa siltä, että muutoksia ja uusia keksintöjä tulee yhä kiihtyvällä nopeudella, toiset asiat ovat muutoksen tilassa pitkään eikä meillä ole varmuutta niiden vaikutuksista käytännön arkeemme. Tulevaisuusajatteluun rohkaiseminen voi vahvistaa kykyä tehdä mielekkäitä ja rohkeasti eteenpäin katsovia strategioita epävarmassa tilanteessa.

Tulevaisuusajattelu maaseudun kehittämisen osana

Lepaan tulevaisuusverstaan tavoitteena oli innostaa osallistujia tulevaisuusajatteluun omissa organisaatioissaan ja hämäläisen maaseudun kehittämisessä. Tulevaisuusajattelua voidaan kehittää, oppia ja harjoittaa tietoisesti. Kyse on kyvystä visioida ja kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja sitä kautta löytää uusia polkuja tulevaisuuteen vaikuttamiseen ja sen aktiiviseen tekemiseen (Heinonen ym. 2012: 20; Viherä 2013: 22–23). Asenteet tulevaisuutta kohtaan voivat vaihdella passiivisesta sopeutuvaan, ennakoivaan ja proaktiiviseen eli luovaan (Godet 2001: 18). Asenteet vaikuttavat siihen, miten tulevaisuus nähdään ja millaisia toimintastrategioita valitaan. Proaktiivisen asenteen vallitessa ajatellaan, että tulevaisuus on täynnä erilaisia vaihtoehtoja ja niihin voidaan vaikuttaa. Näin vapautuu luovaa energiaa uusien asioiden ideoimiseen.

Jungk oli omana aikanaan kansalaisaktivisti ja kehittämänsä tulevaisuusverstaan kautta hän halusi vahvistaa yhteiskunnan kaikkien jäsenten mahdollisuutta saada äänensä kuuluville ja osallistua omaan tulevaisuuteen vaikuttavien yhteiskunnallisten asiaintilojen kritisoimiseen ja uusien toimintaehdotusten kehittämiseen. Tulevaisuusverstaalla on yhä merkitystä työskentelymuotona, jonka avulla voidaan koota esimerkiksi jonkin alueen asukkaita tai eri alojen toimijoita yhteisen aiheen ympärille. Tulevaisuusversta tarjoaa tilan, jossa voidaan keskustella erilaisiin vaihtoehtoihin kehitysmalleihin liittyvistä arvoista ja eettisistä kysymyksistä ennen kuin valintoja on tehty.

Verstasmenetelmä taipuu monenlaiseen käyttöön riippuen sille asetetuista tavoitteista. Se voi olla Lepaan verstaan tavoin vapaamuotoista verryttelyä kohti tavoitteellista tulevaisuusajattelua. Verstasprosessille voidaan myös asettaa konkreettinen tavoite luoda vaihtoehtoisia skenaarioita tulevaisuuteen johtavasta kehityksestä tarkastelun kohteena olevasta teemasta. Tiettyyn aihealueeseen keskittyvän skenaariotyöskentelyn hyöty ja anti sekä järjestäjille että osallistujille – esimerkiksi maaseudun kehittämistyötä tekeville – on siinä, että se lisää ymmärrystä keskeisistä epävarmuustekijöistä, auttaa yhdistämään tulevaisuuteen erilaisia näkökulmia ja lisää kykyä käsitellä yllätyksiä (Kaltenborn ym. 2012: 366).

Tällä hetkellä on muotia ”törmäyttää” yhteen erilaisia asioita seminaareissa ja työpajoissa ja pyrkii sitä kautta luomaan uusia avauksia ja mahdollisuuksia esimerkiksi alueen elinkeinoelämän kehittämiseen. Tulevaisuusverstaassa ”törmäyttäminen” on osa prosessia, sillä vaihtoehtoisia tulevaisuuksia kuviteltaessa entä jos ja mitä jos -kysymykset rohkaisevat etsimään yllättäviä yhteyksiä ja saattamaan yhteen asioita, jotka tällä hetkellä tuntuvat yhteensovittamattomilta.

Tulevaisuusverstasmenetelmällä tuotettua materiaalia voi käyttää apuna maaseudun kehittämisessä. Eri verstaissa tuotetuista tulevaisuuskuvista löytyy yhteisiä tekijöitä, mutta jokaisella seudulla on myös omat paikalliset piirteensä. Haaste on siinä, miten järjestää työpajoissa tuotettujen ideoiden kehittäminen edelleen ja miten päästä kokeilemaan niitä myös käytännössä? Kokeiluista on maa-

seudun kehittämistyössä kokemusta jo pitkältä ajalta. Kokeilut eivät aina tuota toivottua tulosta, mutta ne ovat silti varteenotettava keino testata vaihtoehtojen toimivuutta ja löytää uusia ratkaisuja toivotun tulevaisuudentilan edistämiseksi (esim. Tuulenmäki 2010: 19; Berg 2013).

Kansalaisten saaminen aktiivisesti mukaan yhteiskunnan kehittämiseen on monen toimijan tavoitteena. Muutaman viime vuoden aikana Maaseudun uusi aika -lehdessä on ollut artikkeleita ja katsauksia, joissa on esitelty rohkaisevia esimerkkejä erilaisten yhteisen työskentelyyn perustuvien työmuotojen toimivuudesta, kuten osallistavista työkokouksista tai vuorovaikutteisen työpajatyöskentelyn käyttämisestä osana tilanneanalyysia (esim. Kattilakoski ym. 2011: 15; Hiedanpää & Pellikka 2010: 7–8). Tilanneanalyysin yhteydessä puhutaan yhteistoiminnallisesta älykkyudesta, jonka tunnistaminen ja hyödyntäminen voidaan tulkita osaksi ajassa vaikuttavaa laajempaa ilmiötä: kansalaiset haluavat osallistua ja olla mukana kehittämässä heitä kiinnostavia tuotteita ja palveluita. Usein se on kuitenkin omien mielenkiintojen pohjalta nousevaa hetkellistä osallistumista, mikä näkyy muun muassa siinä, että on vaativaa saada riittävä ja sitoutunut osallistujajoukko kehittämissuunnitelmissa, joissa esimerkiksi paikallisia palveluita pääsisi konkreettisesti kehittämään (esim. Ranta ja Hyyryläinen 2012: 64).

Maaseudun tulevaisuus ei ole irrallaan kaupunkien tulevaisuudesta eikä kansallinen tulevaisuus ole irrallaan laajemmasta globaalista tulevaisuudesta. Mitä monimutkaisemmaksi elämä käy ja mitä enemmän asiat liittyvät globaalilla tasolla toisiinsa, sen enemmän tulevaisuusajattelulle on käyttöä. Yksilön näkökulmasta hyvän tulevaisuuden rakentaminen lähtee yhä paikallisista lähtökohdista. Paikallisen vuorovaikutuksen vahvistaminen osallistavien menetelmin tukee yksilöiden tulevaisuusajattelua ja edistää samalla yhteisen hyvän tulevaisuuden tavoittelemista.

LÄHTEET

Amara, Roy 1981. The Futures Field: How to Tell Good Work from Bad. *The Futurist* XV(2): 63–71.

- Bell, Wendell 1997. Foundations of Futures Studies. Volume 1, History, Purposes, and Knowledge. New Brunswick, N.J., Transaction Publishers.
- Berg, Annukka 2013. Kokeilun paikka! *Suomi matkalla kohti kokeilyhteiskuntaa*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki, Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.
- Dator, Jim 1998. The Future Lies Behind! Thirty Years of Teaching Futures Studies. *American Behavioral Scientist* 42(3): 298–319.
- Dubois, Alexandre & Christopher J. Smith 2010. The 'Wild Cards' of European futures: Planning for discontinuities? *Futures* 42(8): 846–855.
- Energiakylä 2013. Saatavissa: <http://www.uva.fi/fi/cooperation/projects/energiakyla/>. [Viitattu 26.09.2013].
- Godet, Michel 2001. Creating futures: scenario planning as a strategic management tool. *Economica*, London.
- Heikkilä, Katariina & Anna Kirveenummi 2009. Vanhusten hoiva ja huolenpito tulevaisuudessa. Näkökulmia Loimaan seudulla järjestetyn tulevaisuusverstaan pohjalta. TUTU eJulkaisu 4/2009. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Heinonen, Sirkka 2009. Hämeen tulevaisuuskuvia. Hahmotuksia Hämeen tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoista. TUTU eJulkaisu 16/2009. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Heinonen, Sirkka, Juho Ruotsalainen & Sofi Kurki 2012. Luova tulevaisuustila ja tulevaisuuden osaamisen ennakointi. TUTU eJulkaisu 4/2012. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Heinonen, Sirkka & Juho Ruotsalainen 2013. Mustat joutsenet. Teoksessa: Bergman, Timo, Sirkka Heinonen, Osmo Kuusi, Iiris Penttilä & Hazel Salminen (toim.). Miten tutkimme tulevaisuuksia? *Acta Futura Fennica* no 5. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry, Helsinki. 304–314.
- Heinonen, Sirkka & Juho Ruotsalainen 2013. Futures Clinique – method for promoting futures learning and provoking radical futures. *European Journal of Futures Research* 1(1):7. Saatavissa: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs40309-013-0007-4#page-1>. [Viitattu 7.10.2013].
- Helander, Niina, Anna Kirveenummi, Maria Merikanto, Anita Rubin & Katriina Siivonen 2005. Kulttuurin kulmakivet. Varsinaissuomalaisia kulttuuristrategioita. Tutu-julkaisu 3/2005. Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus ja Varsinais-Suomen taidetoimikunta, Turku.
- Hicks, David 1998. Always coming home. Towards an archaeology of the future. *Futures* 30(5): 463–474.
- Hiedanpää, Juha & Jani Pellikka 2010. Käytännöllinen kekseliäisyys: Tilanneanalyysi hirvenmetsästyksestä kansallispuistossa ja sen lähialueilla. *Maaseudun uusi aika* 18(3): 5–20.
- Hietanen, Olli 2012. X5: Tulevaisuuskuvia Keski-Suomen innovaatiokeskittymästä. Käsikirja visionääriiseen verkosto- ja muutostohtamiseen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Hietanen, Olli, Anna Kirveenummi & Timo Nurmi 2012. FOOD NON-FOOD radikaalit tulevaisuudet -työpajojen tulokset. Saatavissa: <http://www.varru.fi/aineisto/>. [Viitattu 23.8.2013].
- Inayatullah, Sohail 2007. Questioning the Future. *Methods and Tools for Organizational and Societal Transformation*. Tamkang University Press, Taiwan.
- Inayatullah, Sohail 2008. Six pillars: futures thinking for transforming. *Foresight* 10(1): 4–21.
- Jarva, Vuokko 1994. Miten järjestän tulevaisuusverstaan – kylän kehittäjän opas. Julkaisu no 4. Helsinki: Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutti.
- de Jouvenel, Bertrand 1967. *Art of conjecture*. Weidenfeld and Nicolson, London.
- Jungk, Robert & Norbert R. Müllert 1987. Tulevaisuusverstaat. Käsikirja demokratian elvyttämisen mahdollisuuksista. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta, Kansan Sivistystyön Liitto ja Ruohonjuuri, Helsinki.
- Kaltenborn, Bjorn, Jorn Thomassen & John D. C. Linnell 2012. Island futures – Does a participatory scenario process capture the common view of local residents? *Futures* 44(4): 328–337.
- Kamppinen, Matti 2001. Tulevat ajat ja teknologia. Esseitä elämänyrtmistä. *Tietolipas* 183. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kattilakoski, Mari, Aila-Leena Matthies & Niina Rantamäki 2011. Kansalaisosallistuminen maaseudun hyvinvointipalveluissa. *Maaseudun uusi aika* 19(2): 5–19.
- Kiimamaa, Jouni 2003. Tulevaisuusverstaas – ongelmia, ideoita ja toteutuksen suunnittelua yhdessä. Teoksessa: Epäily, Niina (toim.). Asu kylässä: kokemuksia asukaskeisistä kylien suunnittelusta Pohjois-Pohjanmaalla. *Nordia tiedonantoja* 2/2003. Oulun yliopisto, maantieteen laitos, Oulu. 11–17.
- Laakso, Anne 2009. Tulevaisuusverstasmenetelmä ja sen kehittäminen haasteet. *Futura* 28(4): 63–72.
- Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä 2012. Maaseutupoliittinen toimienpideohjelma 2012–2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 44/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Maaseutuverkosto, Jäljet tulevaisuuteen. Verkkosivusto. Saatavissa: http://maaseutu.fi/fi/index/jaljet_tulevaisuuteen/tulavai-suustyopajat.html. [Viitattu 23.8.2013].
- MacDonald, Neil 2012. Futures and Culture. *Futures* 44(4): 277–291.
- Mannermaa, Mika 1993. Tulevaisuus – murroksesta mosaikkiin. Otava, Helsinki.
- Mannermaa, Mika 1999. Tulevaisuuden hallinta – skenaariot strategiyöskentelyssä. WSOY, Helsinki.

- Masini, Eleonora 1993. *Why Futures Studies?* Grey Seal, London.
- Nurmela, Juha 2013. Tulevaisuusverstas ja uusia ”verstashenkisiä” tulevaisuuden muovaamisen menetelmiä. Teoksessa: Bergman, Timo, Sirkka Heinonen, Osmo Kuusi, Iiris Penttilä & Hazel Salmi-nen (toim.). Miten tutkimme tulevaisuuksia? *Acta Futura Fennica* no 5. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry, Helsinki. 213–217.
- Ranta, Manu ja Torsti Hyryläinen 2012. Vapaa-ajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. *Maaseudun uusi aika* 20(2): 59–67.
- Rubin, Anita 2000. Growing up in Social Transition in Search of a Late-Modern Identity. *Annales Universitatis Turkuensis*, sarja B, osa 234. Turun yliopisto, Turku.
- Slaughter, Richard A 1996. *Futures Concepts*. Teoksessa: Slaughter, Richard A. (toim.). *The Knowledge Base of Futures Studies*. Volume 1: Foundations. DDM Media Group, Victoria, Australia. 87–124.
- Taleb, Nassim Nicholas 2007. *The Black Swan: the Impact of the Highly Improbable*. Allen Lane, London.
- Tuulenmäki, Anssi 2010. Lupa toimia eri tavalla. WSOYpro, Helsinki.
- Vidal, René Victor Valqui 2009. Rural development within the EU LEADER+ programme: new tools and technologies. *AI & Society* 23(4): 575–602.
- Viherä, Marja-Liisa 2013. Onko jo vuorovaikutustarpeiden yhteiskunnan aika? *Futura* (32)2: 22–32.
- Zukunftswerkstatt 2013. Jahrestreffen von Zukunftswerkstätten in Salzburg. Saatavissa: <http://www.zwnetz.de/pages/ablauf13.html>. [Viitattu 23.8.2013].

